

Сыдыкбаева М.М.

ТИЛДИК КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮКТҮН ӨНҮГҮШҮНҮН ЖОГОРКУ ДЕҢГЭЭЛИНЕ ЖЕТИШҮҮҮҮЧҮН ЗАРЫЛ БОЛГОН МАКСАТТАР ЖАНА МИЛДЕТТЕР

Сыдыкбаева М.М.

НЕОБХОДИМЫЕ ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ ДЛЯ ДОСТИЖЕНИЯ ВЫСОКОГО УРОВНЯ РАЗВИТИЯ ЯЗЫКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ

M.M. Sydykbaeva

THE GOALS AND OBJECTIVES NECESSARY TO ACHIEVE A HIGH LEVEL OF DEVELOPMENT COMPETENCE BY ASUKAI

УДК:372/36.42

Азыркы шартта мамлекеттик тилди окутуунун эң маанилүү жагы – тилдик компетенциянын түзүлүшү.

Самое важное в изучении государственного языка в настоящее время – создание языковой компетенции.

The most important in the study of state language is currently the creation of language competitions.

Основной целью в знании кыргызского языка , как второго, является выработка способности к самостоятельному изучению.

Салттуу билим берүүнүн максаттары азыркы кесипкөй адиске компетенттүүлүктүн жогорку деңгээлин түзүү максаты менен толукталууда. Билим берүүнүн компетенттүүлүккө негизделген жолуна өтүү – бул сабактарды инновациялап өтүү . Инновация түшүнүгү – жаңылануу, ички жаңылануу деген маанини берет. Салттуу окутуу ыкмаларына жаңы нерселерди аралаштыруу. Айрым эскирген керексиз окутуунун турлөрүнөн кутулуу.

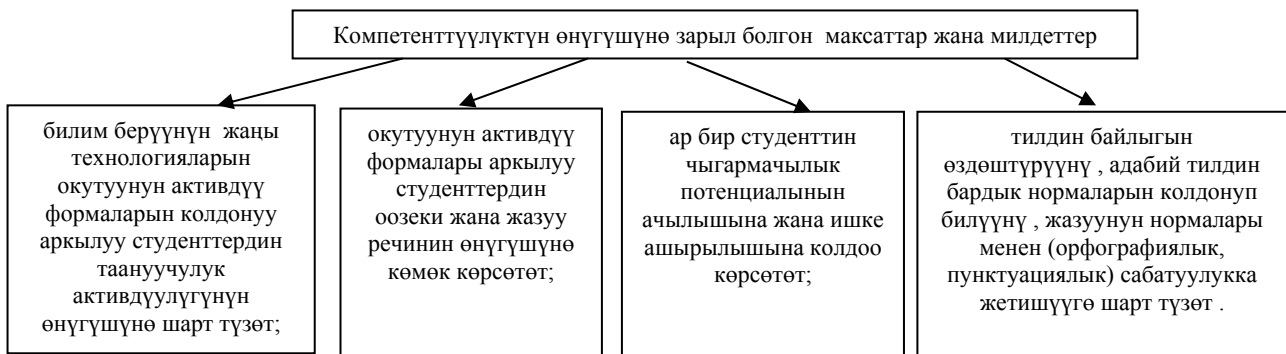
Азыркы талап боюнча тилди үйрөнүүнүн максаты коммуникативдик компетенцияны калыптандыруу болуп саналат Тил үйрөтүү сабактарынын программаларында “коммуникативдик компетенция”, “тилдик компетенция”, “лингвистикалык компетенция”, “маданият таануу компетенциясы” түшүнүктөрү киргизилип жатат. Студенттердин аталган бул компетенцияларды толугу менен өздөштүрүшү үчүн алардын оозеки жана жазма тилин өнүктүрүү боюнча багыттуу, системалык иштерди биринчи күндөн тарта жүргүзүү зарыл.

Экинчи чет тилди үйрөтүүнүн маанилүү максаттарынын бири – тилди үйрөнүп жаткандар ошол тилди үйрөнүүнү өз алдынча уланта ала турган

негизди жараткан шыкты калыптандыруу болуп эсептелет. Изилдөөчүлөрдүн айтымында, коммуникативдик компетенциянын негизги булагы болуп тилдик компетенция саналат. Экинчи тилди үйрөтүүдө белгиленген максатка ылайык тил компетенциясын калыптандыруу барган сайын маанилүү болуп барат.

Тилдик компетенциянын түзүлүшү - бул эне тилине окутуунун эң маанилүү жактарынын бири, анткени ал студенттердин сөздөрдү, алардын формаларын, синтаксистик түзүлүштөрдү адабий тилдин нормаларына ылайык колдонуу, анын синонимикалык каражаттарын пайдалануу, акыры – тилдин бардык байлыктарын толугу менен пайдалана билүү жөндөмдүүлүгү. Тил компетенциясы – тил жөнүндө атайын окутууну жөндөштүрүү менен күнүмдүк турмуш тиричиликтен чогулган сүйлөшүү тажрыйбасын колдонуунун негизинде тил сезимин калыпка келтирүүнү өзүнө камтыган психологиялык система. Азыркы учурда тилдик компетенциянын түзүлүшүнө өзгөчө маани берилүүдө, анткени социалдык жактан активдүү инсандын калыптанышынын өбөлгөсү катары бааланууда. Ошондуктан, аталган терминдин, түшүнүктөрдүн лингводидактикага киргизилиши кокусунан эмес. Бул билим берүүнүн негизи деп табылган компетенттүүлүк ыкмаларынын нугунда жатат. Билим берүүнүн жаңыланган мазмунунун негизинде “билим берүүнүн так аныкталган максаттары катары каралган маанилүү компетенттүүлүктөр” коюлушу күтүлүүдө.

Тилдик компетенттүүлүктүн өнүгүшүнүн жогорку деңгээлине жетишүү үчүн биринчи кезекте чечүүгө зарыл болгон максаттар жана милдеттер чыга келет:

Аталган максаттардын бекитилиши заманбап психологиялык жана лингвистикалык илимдин : сүйлөө жөндөмдүүлүгүн теориясы , сүйлөшүүнүн жалпы мыйзам ченемдерин жана тилдик каражаттарды колдонуу учурдагы ишмердигин (сүйлөө жана угуу) изилдеген комуникативдик лингвистиканын жана тилди өздөштүрүүнүн механизмдин түшүндүргөн жана системалык сүрөттөлүшүн көрсөткөн когнитивдик лингвистиканын жетишкендиктери менен шартталат.

Тилдик компетенция бул көп компоненттик көрүнүш, ага башка компоненттер менен катар лексикалык компетенция да кирет. Лексикалык компетенция деп лексика, лексикалык шык жаатындагы билимдердин жыйындысы түшүндүрүлөт, аларды өздөштүрүп алуу үйрөнүп жаткан тилдин тилдик ченемдерине ылайык, лингвистикалык контекстте ЛБге (лексикалык бирдиктер) семантикалык туура тандоо жүргүзүүгө мүмкүнчүлүк берет. Экинчи чет тилди үйрөнүүдө лексикалык компетенциянын калыптанышы алгылыктуу кызыгууну билдирет, анткени тилди экинчи тил катары окутууда бир топ чоң катмары потенциалдык сөздүккө таандык, аны эсебинен ошол тилди үйрөнүүдө тез жылыштар болуп, татаалыраак, анын ичинде, аутентикалык тексттерди окуу мүмкүн боло баштайт.

Экинчи тилдеги лексикалык компетенцияны калыптандыруу процесси эгер төмөнкү принциптерге ылайык курулса, ийгиликтүү ишке ашырыла алат: 1) экинчи тилдеги лексикалык компетенциянын калыптануу процессинин когнитивдик-интеллектуалдык багыт принцибинде; 2) студенттердин тилдик тажрыйбасын эске алуу принцибинде; 3) студенттердин окуу тажрыйбасын эске алуу принцибинде; 4) экинчи тилдеги лексикалык компетенциянын калыптануу процессинде өз алдынча окууну калыптандыруу принцибинде; 5) экинчи тилди үйрөтүүнүн интенсивдүүлүк принцибинде; 6) студенттердин келечектеги кесиптик ишмердүүлүгүнүн контекстинде экинчи тилдеги тил компетенциясынын лексикалык аспекти калыптандыруу принцибинде.

Жогоруда белгиленген принциптер экинчи тилдеги бүтүндөй тилдик компетенциянын калыптандыруу процессине таасирин тийгизиши мүмкүн экенин белгилеп кетүү зарыл.

Тилдик компетенциянын лексикалык аспекти калыптандыруунун психолингвистикалык механизмдерин изилдөөлөр көрсөткөндөй, экинчи тилди үйрөнүүдө окшош лексикалык бирдиктерди, б.а. когнаттарды колдонуу ыгын көчүрүүчү бир топ шарттар бар. Анткен менен, лексико-семантикалык интерференциянын пайда болушу мүмкүн экенине байланыштуу мындай көчүрүүлөр башкаруучу мүнөздө болушу керек. Булар англис-француз когнаттарынын методикалык типологиясынын түзүү зарылчылыгына шарт болуп, семантикалык критерийлерге негизделген жана студенттер биринчи тилди үйрөнүү курсунда алган тилдик тажрыйбасын

эске алуу түзүлгөн. Методикалык типологияда төмөнкүлөр белгиленген: 1) абсолюттук же толук когнаттар; 2) жартылай когнаттар (француз тилиндеги мааниси англис тилиндеги корреляттардын мааниси болуп эсептелген когнаттар; маанилердин ар кандай системаларына ээ когнаттар (негизги жана экинчи даражадагы маанинин катыштыгы); англис жана француз тилдеринде семантикалык жактан байланышы бар сөздөр, эквивалент катары эне тилде бир көп маанилүү сөзү бар); жалган когнаттар.

Экинчи тилди үйрөнүүдө атайын методиканын иштелип чыгышы студенттердин тилдик компетенциясынын лексикалык аспекти калыптандыруунун натыйжалуулугунун шарты болуп калды, методикада окулуп жаткан лексикалык бирдик кайсыл бир типологиялык топко таандык экени эске алынып жана ал жогоруда белгиленген принциптерге негизделген.

Жаңы лексикалык бирдик менен таанышуу - бул методиканын маанилүү этаптарынан болуп саналат. Методика боюнча студенттер өзүнүн жеке тилдик тажрыйбасына таянуу менен үйрөнүп жаткан лексикалык бирдикти өз алдынча семантизациялоосу үчүн маселелик-издөө тапшырмаларын кеңири колдонуу каралган. Ошол эле учурда лексикалык бирдиктин типологиялык тиешелүүлүгүнө карата окутуучунун жардамынын деңгээли өзгөрүлүп турат.

Окутуучунун ролу студенттер биринчи тилдин лексикасын үйрөнүүдөгү окуу стратегияларын экинчи тилдин лексикасын үйрөнүү процессине түшүнүү менен көчүрүүсүн өбөлгөлөп турууда.

Мындан тышкары, студенттерди болочок кесип ээлери катары профессионалдуу даярдоонун контекстинде кесипкөй адистин иш-аракеттерине тиешелүү рефлексияны этап-этап менен киргизүү зарыл, бул студенттердин методикалык компетенциясынын калыптанышына өбөлгө түзөт. Үч сериядан турган көнүгүүлөр комплекси тилдик, шарттуу-коммуникативдик көнүгүүлөрдөн жана кесиптик-багытталган тапшырмалардан турат. Алардын мүнөзү лексикалык бирдиктин тигил же бул методикалык типологиялык топко таандыгына тике көз каранды.

Колдонулган адабияттар:

1. Биялиев К.А., Жогорку окуу жайларында кыргыз тилин башка улуттарга окутуу методикасы, Бишкек.; 2002, 215 б.
2. Еремин Ю.В., Основы профессионально-коммуникативной подготовки учителя иностранного языка / Ю.В. Еремин. СПб., 2001. – 180с
3. Майнашова У.Б., Бөтөн тилди үйрөтүүдөгү коммуникативдик мамиле, Кыргыз тили жана адабияты, № 5, 2003, 153 – бет,
4. Плотникова С. Н. Языковая, коммуникативная и дискурсивная личность: к проблеме разграничения понятий [Текст] / С. Н. Плотникова // Лингвистика дискурса / отв. ред. С.Н. Плотникова. - Иркутск: ИГЛУ, 2005. - С. 5-16.

Рецензент: п.и.д., профессор Чыманов Ж.А.